

ÖĞRETMENLERİN DEMOKRASİ ANLAYIŞI BAĞLAMINDA GELİŞMİŞLİK SEVİYESİNİN DEMOKRATİK SİYASİ KÜLTÜRÜN OLUŞMASI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ¹

THE EFFECTS OF DEMOCRATIC POLITICAL CULTURE OF THE COUNTRY DEVELOPMENT LEVEL ON THE DEMOCRACY UNDERSTANDING OF TEACHERS

Ali Fuat GÖKÇE*

Öz

Siyasi kültür bir toplumun siyasal olaylara bakış tarzı, yaklaşımıdır. Demokratik siyasi kültür ise toplumu oluşturan bireylerin evrensel demokrasi ilkelerine sahip olması ve yaşamının her safhasında bu ölçülere göre davranmasıdır. Demokrasi ve demokratik ölçütler günümüzde en çok kullanılan kavramlardan biridir. Toplumların tarihsel süreçleri incelendiğinde sürekli olarak bir değişim ve dönüşümün (modernleşme) olduğu görülmektedir. Bu değişim ve dönüşümle beraber geleneklerden kopma, toplumların zaman ve mekân anlayışında farklılaşma ortaya çıkmaktadır. Siyasi kültür de bu değişim ve dönüşümden, yani modernleşmeden etkilenerek değişime uğramaktadır. Dinamik bir yapıya sahip olan ve değişime açık olan siyasi kültürün demokratik ölçütler çerçevesinde oluşturulmasında, öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Siyasi kültürün oluşma evrelerinden biri olan okullarda görev yapan öğretmenlerin demokratik değerlere sahip olması ve sahip olduğu değerleri yansıtması gerekmektedir. Demokratik değerler ekseninde siyasal kültürün gelişmesinde başka bir husus ise ülkelerin gelişmişlik seviyesidir. Gelişmiş ülkelerle, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasında demokratik değerler açısından farklılıklar mevcuttur. Gelişmişlik seviyesi ülke içindeki bireylerin hayata bakış açısını, beklentisini ve birbiriyle olan ilişkisini etkilenmektedir. Öğretmenler de toplumların bir parçasıdır. Dolayısıyla, toplumların gelişmişlik seviyesi ile demokrasi arasında ilişkinin olup olmaması, gelişmişlik seviyesinin öğretmenler üzerindeki etkisinin eğitilenlere ve eğitim sistemi üzerine yansımalarının nasıl olduğunun belirlenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

* Doç. Dr. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, afgscem@gmail.com

¹ Bu çalışma 27-29 Nisan 2017 tarihleri arasında Çanakkale’de yapılan VII. Uluslararası Eğitimde Araştırmalar Kongresinde sözlü olarak sunulmuştur

Bu doğrultuda, çalışma ile ilgili kuramsal tartışmalar ve değerlendirmeler yapılarak, gelişmişlik düzeyi ile demokrasi arasındaki bağ kurularak, öğretmenlerin demokratik siyasi kültür üzerindeki etkileri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Siyasi Kültür, Demokrasi, Eğitim, Gelişmişlik*

Abstract

Political culture is the approach of a society to political events. Democratic political culture, on the other hand, is that individuals who constitute society have universal principles of democracy and to act according to these measures at every stage of their lives. Democracy and democratic criteria are among the most used concepts today. When the historical processes of societies are examined, it is seen that there is constant change and transformation (modernization). With this change and transformation, breaking apart from the traditions, differentiation in the time and space understanding of the societies emerges. Political culture is also undergoing change through this change and transformation, that is, influenced by modernization. Educators have important duties in building political culture that has dynamic structure and open to change within the framework of democratic criteria. Educators who work in schools, one of the stages of political cultivation, need to have democratic values and reflect their values. Another issue in the development of political culture in the axis of democratic values is the level of development of the countries. There are differences in democratic values between developed countries, underdeveloped or developing countries. The level of development within the country affects the individual's point of view, anticipation and relationship with each other. Educators are also part of society. Therefore, whether there is a relationship between the development level of society and democracy, the determination regarding how the effect of the level of development on the instructors reflect on trainees and education system constitute the main aims of this study.

In this respect, the effects of the educators on the democratic political culture will be discussed by theoretical discussions and evaluations related to the study by linking the level of development with democracy using quantitative data.

Keywords: *Political Culture, Democracy, Education, Development*

GİRİŞ

Montesquieu ulusların genel ruh halinden bahsederken, her toplumun yaşadığı coğrafyanın, süreç içinde yaşadıklarının, davranış kalıplarının ve dini inançlarının oluşturduğu ruh halini kastetmektedir. Bu ruh hali çok derinlerden itibaren oluşmakta ve günün siyasi düzenini şekillendirmektedir. Aron, bu ruh halinin çağdaş antropolojinin kullandığı kültür kavramıyla aynı anlamda kullanılabileceğini belirtmektedir. Yine İbrahim Müteferrika da kültür sözcüğünü kullanmadan, halkın gelenek ve göreneğinin, yönetsel kararların alınmasında hesaba katmak gereğinden bahsetmektedir (Oktay, 2014: 173). Dolayısıyla bir toplumun siyasi yapısının oluşumunda ve siyasal katılımında, bireylerin siyasi davranışlarını ve zihniyetini biçimlendiren bir alan yer almaktadır. Bu alan oluşturulma süreci ise doğuştan başlar ve aile bu sürecin ilk basamağıdır. Aileyi, okul, iş ve arkadaş çevresi takip etmektedir.

Bu alanlar arasında bulunan okul, bireyi hayata hazırlarken, fen ve sosyal bilimlerin yanı sıra bireyin sosyalleşmesinde de önemli rol oynar. Okul süreci bireyin gelecek yaşamında, toplumda alacağı rolleri ve statüsünün belirlenmesi için altyapıyı hazırlarken aynı zamanda siyasal anlamda da bireyi şekillendirmektedir.

Bireye okul döneminde, egemen ideolojinin hedefi ve amaçları doğrultusunda hazırlanan eğitim araçları ile ülkenin gelenek ve görenekleri, siyasi tarihi, mitleri, destanları, ülküleri aktarılmaktadır. Bu aktarma sürecinde egemen ideolojinin araçlarının yanı sıra onları aktaran öğretmenler de önemli bir yer tutmaktadır.

Bireyin geleceğe hazırlanmasında diğer bir değişken ise ülkelerin gelişmişlik seviyesidir. Gelişmişlik seviyesi ülke içindeki bireylerin hayata bakış açısını, beklentisini ve birbiriyle olan ilişkisini etkilemektedir.

Bu çalışmada, bir ülkedeki demokratik siyasi kültürün oluşturulmasında öğretmenlerin ve ülkenin gelişmişlik seviyesinin etkisini belirtmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, siyasi kültür, demokratik kültür kavramları kuramsal olarak açıklandıktan sonra toplumların gelişmişlik seviyesi ile demokrasi arasındaki ilişki, gelişmişlik seviyesinin öğretmenler üzerindeki etkisinin eğitilenlere ve eğitim sistemi üzerine yansımalarının nasıl olduğunun belirlenmesi konularında açıklamalarda bulunmaktadır.

1. DEMOKRATİK SİYASİ KÜLTÜR

Siyasi kültür, bir ulusun ya da devletin yurttaşlarının, siyasal olaylar ve yapılarla ilgili sahip olduğu duygular, inançlar ve değerlerin toplamıdır (Heywood, 2016: 224); (Oktay, 2014: 222).

Siyasi kültürün bu tanımlamasında yer alan siyasi olaylar ve yapılar arasında hiç kuşkusuz siyasi partiler, seçim hukuku, siyasal katılım, baskı ve çıkar grupları, iktidar- muhalefet etkileşimi, politikaların yürütülme süreci yer almaktadır. Bütün bu etkenlerin ayrı ayrı oluşumu ve birbirleriyle etkileşimi, bireylerin bu yapılara ve olaylara katılım derecesi, bakış açısı, toplumun siyasi kültürünü oluşturmaktadır.

Siyasi kültürle ilgili çalışmalar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazanmış, 1950 ve 1960'larda dahayoğun biçimde çalışmalar yapılmıştır. 1970 ve 1980'lerde siyasi kültüre olan ilgi azalırken, 1990'lardan sonra tekrar artmıştır. Bunun nedenleri arasında İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlığını kazanan ülkeler ile Doğu Avrupa'da komünizm sonrası bağımsızlığını elde eden ülkelerin siyasal kültürünü araştırma amacı yer almaktadır. Bu konu ile ilgili araştırmalar arasında önemli bir yer tutan çalışmalardan birisi Almond ve Verba'nın "Medeni Kültür" (Civic Culture, 1963) adlı klasik eseridir. Almond ve Verba bu eserinde, beş ülkede – Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, İtalya, Batı Almanya, Meksika- demokrasiyle siyasi tavırlar arasındaki ilişkiyi karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Araştırma sonunda üç tür siyasi kültür biçimini tanımlamışlardır. Bunlar, katılımcı kültür, tabiyet- tebaa kültürü ve cemaat- yerel siyasi kültür şeklinde belirtilmiştir.

Katılımcı kültürde birey etkendir. Birey siyasal düzenin ve gelişmelerin farkındadır ve gündemi takip ederek siyasal gelişmeler üzerinde etkili olabileceğini düşünmektedir. Siyasal hayata yoğun bir şekilde katılarak, karar alma mekanizmalarında etkin olarak yer alır. Siyasal anlamda donanımlı, siyasete karşı ilgisi somuttur. Tabiyet-tebaa kültüründe ise birey siyasi olaylar ve yapılar üzerinde etkili olamayacağını düşünür. Siyasi otoritelere karşı saygılı, onlardan çekinen, "haddini bilmek, çizmeyi aşmamak"

düşüncesine sahip, siyasetin “ileri gelen büyüklerin” işi olduğuna inanan bir yapıya sahiptir. Cemaat kültüründe ise bireyin aidiyeti kısa mesafeli ve yereldir. Siyasal yapıların farkında değildir. Hatta siyasal yapılar ve gelişmeler onu fazla ilgilendirmemektedir. Siyasal olaylara karşı kayıtsızdır. İçinde bulunduğu cemaat ya da yerel yapının, aşiretin, köyün üyesi olarak siyasal olaylara yaklaşır ve cemaate, gruba hakim olan kişinin siyasal yaklaşımına göre siyasal katılım ve değerlendirmelerde bulunur (Almond & Verba , 1965: 136-183).

Almond ve Verba'nın incelediği beş ülke üzerinde yapmış olduğu bu sınıflandırmayı Türkiye üzerinde yoğunlaştırdığımız zaman kesin bir grup içinde tanımlamak zor olacaktır. Türkiye genelinde coğrafi ve demografik yapıların etkisi ve bölgesel gelişmişlik seviyeleri bu sınıflandırmanın farklı şekillerinin tezahürünü ortaya çıkarmaktadır. En başta kent ve kırsal ayrımından hareket ederek bu farklılıkları görmek mümkündür. Kentlerin daha fazla yüz yüze iletişime olanak sağlaması, karşılıklı etkileşimde bulunulan kişilerin kırsala göre daha fazla olması, çalışma şartları, bireysellik gibi etkenler, kentli nüfusun siyasal olaylara ve yapılara olan yaklaşımını kırsala göre farklı kılmaktadır. Kırsalda aile büyükleri, baba, dede, aşiret reisi, köyün ileri geleni, cemaat lideri gibi kimliklerin sözlerinin ve düşüncelerinin doğru kabul edilerek siyasal yapı ve olaylara yaklaşım sözkonusudur. Sorgulama, yorumlama, eleştirme gibi kavramlar kırsalda hemen hemen hiç bulunmazken, kentlerde ise bireyselleşen kimlikler bu kavramları diğer bireylerle etkileşim içinde içselleştirerek karar vermektedirler.

Siyasi kültür, siyasete ilişkin bilgi, tavır ve inançlardan meydana gelmekte; bunların yeni kuşaklara öğretilme işine ise siyasi toplumsallaşma adı verilmektedir. Siyasi toplumsallaşma siyasi kültürün toplumun yeni üyelerine öğretilmesi ve benimsetilmesidir. Siyasi toplumsallaşma sürecinin tek alıcısı çocuklar değildir. Yetişkinler de çeşitli durumlarda alıcı durumunda kalabilirler. Siyasi partiye üye olan bir yetişkin, memuriyete yeni atanmış bir birey de yeni katıldıkları yapının alt kültürünü öğrenerek aidiyetlerini sağlamak zorundadır (Oktay, 2014: 231).

Siyasi toplumsallaşmanın kurumları arasında en önemli olanı devlettir. Devleti geleneksel kurumlardan ayırmak gerekmektedir. Geleneksel kurumlar arasında ise dini kurumları, yerel cemaatleri, meslek kuruluşlarını, aileyi saymak mümkündür. Modernleşmeyle beraber, ulus devlet oluşumunda devletin toplumsallaşma sürecindeki işlevi geleneksel kurumlardan farklılaşmıştır. Geleneksel kurumlar kendilerine has kültürü aktarmaya çalışırken, devlet ise tüm bir toplumun paylaştığı bir kültürü oluşturma ve oluşturulan kültürün yeni nesillere ortak bir şekilde aktarılmasını hedeflemektedir (Oktay, 2014: 233).

Devletin bu politikasını hayata geçirdiği yer ise okullar olmaktadır. Okullar devletin ulusal eğitim politikasının bir aracıdır. Ulusal bir eğitimden geçmek ise devlet tarafından bireylere tanınan bir haktır. Okulda sadece okuma yazma öğretilmez. Okuma yazmanın ötesinde ulus devletin bir üyesi olma hususunda da eğitimler verilir. Bireyler oku sayesinde kendi yerel gruplarının dışında farklı coğrafyaların, farklı kimliklerin olduğunu da öğrenirler. Keza okullardan sadece mesleklere ait bireyler yetişmez, aynı zamanda adına Türk, İtalyan, Fransız denen kimlikler de yetişir. Yani okul milli kimliğin oluşumunda da etkili bir araçtır.

Toplumsallaşma sürecinin en önemli döneminin, yapılan araştırmalarla bireylerin 12-14 yaşlarına gelindiğinde tamamlandığı düşünülmektedir (Oktay, 2014: 234). Dolayısıyla, bu yaşa kadar bireylerin önemi hem geleneksel araçlar hem de modern devletin toplumsallaşma aracı olan okullar arasında

ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarının önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu eğitim dönemlerinde ders müfredatlarının yanı sıra bu müfredatları bireylere aktaran öğretmenlerin de sahip olduğu siyasi kültür önem kazanmaktadır.

Demokratik siyasi kültür bir toplumda demokratik değerlerin yoğun bir şekilde toplumun üyeleri tarafından içselleştirildiği, kabul gördüğü bir durumdur. Dolayısıyla ilk akla gelen demokratik değerlerin neler olduğudur. Demokratik değerler ilk çağlardan itibaren günümüze kadar gelen süreç içinde bilim adamları tarafından kendi dönemlerine göre tanımlanmış, sürekli geliştirilmiştir. Bugün ise gerek bilim adamları gerekse de demokrasi araştırması yapan uluslararası kuruluşlar tarafından kabul edilen; insan haklarına saygı, eşitlik, özgürlük, serbest katılım, uzlaşma, hoşgörü, açıklık, farklılıklara saygı, hukuk devleti, ifade ve düşünce özgürlüğü gibi değerler demokratik değerler olarak kabul edilmektedir. R. Dahl bir ülkede istikrarlı bir demokrasinin olması için vatandaşlarının ve liderlerinin demokratik düşünceyi ve değerleri benimsemiş olmalarına, uygulamalarına ve desteklemelerine bağlı olduğunu belirtmektedir (Dahl, 2001: 101).

Demokratik değerler arasında aslında önemli bir ayrıntı bulunmaktadır. Bu ayrıntı, birlikte yaşamayı öğrenmek bağlamında “politik dostluk” olarak belirtilebilir. Dostluk, insanların birbirlerine değer vermeleri, ilgilenmeleri, sorunları, sevinçleri paylaşmaları ve dünya dışında başka yaşanacak yer olmadığına kanaat getirerek ortaya çıkar. Dostluk bireylerin birbirini sevmeleri ve dünyayı sevmesiyle oluşur. Sevgi ile politika arasında da karmaşık bir ilişki söz konusudur. Bu iki kavram arasındaki temel ilişki Hannah Arendt’in “amor mundi” olarak nitelendirdiği dünya sevgisidir. Dünya sevgisi, özel alana ait olan sevgi biçimlerinden farklı olarak politik dostluk kavramı üzerinde oluşturulmaktadır (Komsuoğlu, 2014: 10,11).

Politik dostluğun kurulabilmesi ve devam ettirilebilmesi için dünyayı dert edinmek, sorunlar üzerinde karşılıklı konuşabilme ve tartışabilme, yani sohbet edebilme ön plana çıkmaktadır. Sohbet edebilme, demokratik değerler arasında yer alan düşünce ve fikir hürriyeti, hoşgörü, uzlaşma, farklılıklara saygı gibi değerlerle örtüşmekte, onların alt yapısını oluşturmaktadır. İnsanlığın ortak alanı olan Dünya, ya da onun coğrafi bir kısıtı olan ülkelerin sorunları üzerinde farklı fikirlerin bir araya gelerek konuşması, sohbet etmesi, sorunları çözüm yollarının birlikte aranması, ortaya çıkan fikirlere saygı duyulması ve sonunda belirli bir yöntem üzerinde uzlaşılması demokratik bir davranış şeklidir. Politik dostluk ise kişisel dostluklardan farklıdır. Kişisel dostluklar, beğeni, samimiyet, yakın duygular içerirken, politik dostluk, politik kurumlar, haklar, toplumsal eylemler üzerinde oluşmaktadır (Komsuoğlu, 2014: 11), (Schwarzenbach, 2005: 234).

2. DEMOKRASİ VE GELİŞMİŞLİK KAVRAMLARI

Demokrasi ve gelişmişlik kavramları arasındaki ilişkinin varlığı, birbirlerini etkileme seviyeleri hakkındaki tartışmalar 19. yüzyıldan itibaren bilim adamlarının yoğun ilgisine mazhar olmuştur. Kapitalizmin toplumların dönüşümünde ekonomik gelişmenin yanı sıra demokrasiyi de beraberinde getireceğini belirtmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında demokrasi iktisadi gelişmeye göre ikincil sorun olarak algılanmış, demokrasinin iktisadi gelişmenin sonucu olduğu belirtilmiştir. Lipset, demokrasinin belli bir iktisadi

gelişmeden sonra mümkün olabileceğini ileri sürmüştür. Lipset'e göre demokrasi ancak gelişmiş toplumlarda süreklilik kazanabilir (Lipset, 1986:40-45).

Demokrasinin önemli bir aracı olan serbest seçimler, genel oy ve eşit oy ilkesinin ihlal edilerek, cinsiyet, ekonomik güç, tabiyet, eğitim, etnisite ve renk ayrımına gidilmiştir. Kadınlara ve zencilere seçme hakkının verilmemesi, eğitilmiş olan ve iktisadi anlamda güçlü olana çoklu oy hakkının tanınması demokratik değerlerin gelişiminde ilk ve ilkel hususlardır. 1949 yılında İngiltere'de çoğul oy kullanmanın kaldırılması, 1971 yılında İsviçre'de kadınlara oy kullanma hakkının tanınması demokrasinin gelişmesinde atılan önemli adımlardır.

Edmund Burke ve J. Stuart Mill, bütün bireylerin temsil edilme hakkına sahip olmasına rağmen bireylerin siyasi görüşlerinin eşit değere sahip olmadığını, eğitilmiş ve bilgi edinme şansına sahip olanlarla onlardan daha az şansı olanların oy hakkının aynı olmadığını belirtmektedir. Bu yaklaşım başkalarının çıkarlarının tespitinde doğru ahlaki yargılamalar yapma noktasında sakıncalar doğurmaktadır.

Gelişmişlik kavramının iktisadi, siyasi ve toplumsal boyutları bulunmaktadır ve içeriğinde iktisadi ve beşeri veriler yer almaktadır. Bu verilerin toplumsal ve siyasal etkileri ise ülkelerin genel olarak gelişme düzeylerini açıklayabilir.

Demokrasi ve iktisadi gelişme arasındaki ilişkide üçlü bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Bunlardan birincisi, iktisadi gelişmeye daha fazla katkı yaptığı ileri sürülerek demokrasinin, gelişmenin ön koşulu olduğu yönündeki yaklaşımdır. İkincisi yaklaşım ise, demokrasinin ön koşul olmadığını, otoriter rejimlerin demokratik rejimlere kıyasla iktisadi gelişmeyi daha olumlu etkilediğini ileri sürmektedir. Üçüncü yaklaşım önceki iki yaklaşımın ortasında yer almaktadır. Bu iki kavram arasındaki ilişkinin açık olmadığını belirtmektedir (Doğan, 2005: 3).

Demokrasinin ekonomik gelişmeye katkı sağladığına dair kesin verilerin konması oldukça zordur. Ancak dünyanın en zengin ülkelerinin en demokratik ülkeler olduğuna dair, gerek bilim adamları gerekse demokrasi ölçümü yapan Freedomhouse gibi kuruluşların verilerinde demokratik ülkelerin iktisadi verilerinin incelenmesiyle elde edilen sonuçlar mevcuttur.

Demokratik kurumların ülkelerin ekonomik gelişmelerini çeşitli mekanizmalarla olumlu etkilediğine yönelik birçok çalışma yer almaktadır. İstikrarlı büyüme, yatırım ve tüketim kolaylıkları, yaşam koşullarının daha az riskli olması, hukuki ve iktisadi alt yapının ekonomik krizlere karşı daha dayanıklı olması ya da bu krizleri daha az zararlarla atlatabilir olması ekonomik gelişmeyi olumlu olarak etkilemektedir. Hesap verme mekanizmalarının demokrasilerde otoriter rejimlere göre daha etkin çalışması ekonomik gelişmeye katkı sağlayacaktır (Bardhan, 2004: 4-7).

Demokrasinin iktisadi gelişmenin ön koşulu olmadığına yönelik açıklamalarda ise günümüz ülkelerinin ve sanayileşmiş, aynı zamanda demokratik olarak kabul edilen ülkelerin tarihsel deneyimlerinden yola çıkarak açıklanmaktadır. Chang, bu ülkelerin tarihinde demokratik değerlerden olan oy verme hakkı cinsiyet, ırk ve mülkiyet kısıtlamaları görüldüğünü, bu hakların kazanılmasında yıllarca süren mücadelelerin yer aldığı, ekonomik gelişmeyle ilgisinin olmadığını belirtmektedir (Chang, 2003: 134-137). Chang'ın bu yaklaşımına en açık örnek olarak Suudi Arabistan verilebilir. Suudi Arabistan'ın CİA verilerine göre 2016 yılı Gayri Safi Yurt İçi Hasılası 1.731 Trilyon dolardır. Yani

oldukça zengin bir ülkedir. İktisadi anlamda varlıklıdır. Ancak Freedomhouse 2016 verilerine göre demokratik olmayan bir ülkedir (Freedom in the World, 2016), (CIA, 2016).

Söz konusu durum iktisadi gelişmenin sağlanabilmesi için sadece demokrasinin gerekli olmadığını, siyasal istikrarın olması gerektiğini, siyasal istikrarın da demokratik devletlerde olmayabileceğine yönelik yaklaşımlar da mevcuttur. İnsel, “İktisadi gelişmenin bir toplumda süreklilik kazanabilmesi için girişimcilerin geleceği öngörebilme ufuklarının mümkün olduğunca uzak olması gerekir. Bunu sağlayan temel unsur, iktisadi faaliyeti belirleyen kurumsal çerçeveyi oluşturan siyasal verilerdeki istikrardır. Bir toplumda siyasal istikrarın varlığı, girişimcilerin geleceği tahmin edebilme yeteneklerinin gelişmesine, dolayısıyla da daha uzun vadeli ve kalıcı iktisadi faaliyetlere yönelmelerine yol açar. O halde, kalkınma için siyasal istikrarın zorunluluğundan söz edilebilir. Siyasal istikrarın sağlanabileceği tek yönetim sistemi demokrasi olmadığına göre, demokrasi-kalkınma çiftinin evrensel geçerliliği söz konusu olamaz” (İnsel, 1991: 19).

Gelişmişlik kavramını, iktisadi yönün dışında, eğitim boyutu üzerinden de incelemek mümkündür. Bir ülkenin gelişmişlik seviyesini belirlemede kullanılan ölçütlerden biri de eğitimidir. Eğitimle birlikte ülkenin insan kaynaklarının niteliğinde değişiklik ve gelişme sağlanır. Eğitimle birlikte ülkenin yetişmiş insan gücünün niteliğinin artırılması sağlanır. Eğitim insan kaynaklarının beceri ve üretkenlik kapasitesini geliştirme yoluyla işgücü verimliliğini artırarak ekonomik büyümeyi hızlandırırken, ekonomik büyümeyle paralel olarak sosyal gelişmenin de gerçekleşmesini sağlar (Çetin, 2014: 40). Eğitim, bireysel ve toplumsal alanda, teknoloji, istihdam, üretkenlik ve verimlilik, suç işleme oranlarında azalma, düşük doğurganlık ve bebek ölüm hızının azalması, gelir ve refah seviyesinde artış yaratma, sağlıklı yaşamın idamesi, demokratikleşme gibi konularda gelişmeler sağlar.

Eğitimin kalkınmaya olan olumlu etkileri değerlendirilirken genel olarak okur-yazar oranları, okullaşma oranları, okul başına düşen öğrenci sayıları, öğretmen başına düşen öğrenci sayılarına bakılmaktadır. Ancak bunlar tek başına yeterli olmamaktadır. Bunlarla birlikte eğitime yapılan özel ve kamu yatırımları, ARGE çalışmalarına ayrılan ödenekler gibi pek çok gösterge değerlendirilmektedir (Çetin, 2014: 56-57).

3. DEMOKRASİ, EĞİTİM VE ÖĞRETMEN İLİŞKİSİ

Eğitimin planlaması için ulaşılmak istenen sonuçlar açısından “mesleki, sosyal ve siyasal” olmak üzere üç önemli sonuçtan bahsetmek mümkündür. Mesleki-iktisadi yönü, bireylerin ekonominin gerektirdiği, kendi ilgi ve yeteneklerine uygun, çeşitli mesleklerde çalışabilmesi için gerekli olan bilgi ve becerileri kazandırmaktır. Sosyal yönü, çeşitli sosyal, ekonomik ve etnik sınıflardan gelen bireylerin aynı çatı altında ve eşit haklarla öğrenim görmelerini sağlamaktır. Siyasal yönü ise iyi birer vatandaş yetiştirmektir (Karasar, 1972: 64).

Eğitimin planlamasında, eğitimin siyasal yönü üzerinde durulmakla beraber bu çabalar genellikle makro düzeyde, normlarda ve kalkınma planlarında yer alırken, sınıflara ve öğretmenlere inmemektedir. Otoriter ve totaliter rejimlerde eğitimin siyasal yönü daha etkili verilirken, demokratik rejimlerde dogmaların empoze edildiği bir sistem içinde verilmez. Demokratik rejimlerde daha çok milliyetçilik, vatanseverlik ve demokrasi gibi kavramlar üzerinde durulur. (Karasar, 1972: 66).

Milliyetçilik ve vatanseverlik duygusu, her ülkenin kendi mitleri, efsaneleri ve tarihinin, yeni kuşaklara aktarılması ile sağlanırken, demokratik değerlerin verilmesi ise okul ortamı ve öğretmenlerin öğrencilere yaklaşımı ile sağlanır. Okullarda istenilen esas amaç, bireylerin kendilerini gelecek yaşamlarına hazırlamaktır. Bu hazırlık aşamasında bireylere kazandırılması gereken en önemli hususlar ise analitik düşünebilme, sorgulama, araştırma yapma yetenekleridir.

Demokrasi ve demokratik değerlerde bu kapsamda değerlendirilebilir. Dünya pedagojik düşünce tarihi alanında önemli isimlerden biri olan John Dewey'e göre "demokratik toplumun esası bireylerin kendi yaratıcı potansiyelini toplumsal yaşama kendi öz iradeleriyle katılımı suretiyle ve toplumun iyiliği için çalışarak açığa çıkarabilmesidir. Demokratik katılım, bireylerde gelişkin bir problem çözme yeteneği gerektirir. Modern demokrasiler dinamiktir ve sürekli gelişen bir yapıya sahiptir. Bireylere yaşamı boyunca toplumsal konumunu ve ilişkilerini garanti eden sabit bir yaşam biçimi sunmaz." (Dewey, 1996: 75-85).

Dewey'e göre, demokratik deneyimin yöntemi toplumsal aklın yöntemidir; bu yöntem, bireyciliği ve kolektivizmi her duruma uygulanan dogmatizmi reddeder (Özsoy, 2009: 1913). Bireylerin kendi öz iradeleri ve aklıyla toplumun tüm veçhelerini süzgeçten geçirerek doğruyu bulabileceği düşüncesi liberal demokrasi anlayışının da temelidir. Demokratik bir toplum, kendisinin dışında bir otoriteyi, ilke olarak dışladığında, onun yerine, isteğe bağlı ilişkilerle bağlantılı bir düzenleme olmalıdır. Bu düzenleme ancak eğitim tarafından yaratılabilir. (Özsoy, 2009: 1914).

Dewey'e göre, modern demokrasi, olguların hatırlanması ve öğrenme yeteneklerinin kazanımının ötesine geçen bir eğitim sistemine ihtiyaç duyar. Ne olgular grubu ne de yetenekler bütünü, eğitimin tek amacı olabilir; tam tersine, tüm olguların ve yeteneklerin kaynağı olan problem çözme yeteneğinin kazandırılması eğitimin amacı olmalıdır. (Özsoy, 2009: 1915).

Demokratik eğitimde, eşitlik, çeşitlilik, katılım, tercih ve uyum gibi demokrasiyle bağlantılı kavramlar yer alır. Buna göre demokratik eğitim, eşitlik ilkeleriyle şekillenir, bakış açılarındaki çeşitliliğin zenginleşmesini destekler, eğitimle ilgili kararlara yerel düzeyde paydaşların, ailelerin ve toplumun katılımına olanak tanır; bireyleri, grupları ve toplumu bir arada tutacak uyum yeteneğini kazandırma etkinliklerini içerir; ayrıca böyle bir eğitimde birtakım ölçütlere göre okulların öğrencileri seçebilmesi yanında, öğrencilerin de okul tercihi yapabilmesi söz konusudur (Şişman, Güleş, ve Dönmez, 2010: 169).

Demokratik eğitim, siyasal zeminde eğitimin planlanması, yönetsel düzeyde ise okul ve sınıf yönetimi ve bilgi aktarılması sürecinde düşünülmesi gereken bir husustur. Devlet, aile ve okul üçlemesinde okulun demokratik değerlerle yönetilmesi ve öğretmenlerin demokratik değerlere sahip olması önem arz etmektedir. Bunun için, demokratik bir okul ve sınıf ortamının hazırlanması ve okulda demokratik bir eğitimin sunulması önemlidir (Şişman, Güleş, ve Dönmez, 2010: 170).

Okullarda, sınıf içi tartışmalar ve öğrenci konseylerinin oluşturulması ve onların etkisiyle, öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri geliştirilerek, demokratik yaşamın gerektirdiği değer, tutum ve davranışları kazandırmak esas alınmalıdır. Bu nitelikler, öğrencilerin aktif birer yurttaş olmasını sağlamanın yanında, daha demokratik bireyler olması bakımından toplumu güçlendirmeye de yardım eder. Başkalarına saygı, sorumluluk alma, demokratik ideallerin başarılacağına olan inanç, iyimser beklentiler, hoşgörü, bireyin kendi becerilerine olan güveni ve toplumu bir arada tutan bağlayıcı bir unsur

olarak başkalarına duyulan güven gibi demokratik eğilimlere, öğretmenlerin ve diğer okul personelinin duyarlı olmasının, öğrencilerde istenen kazanımların oluşmasında önemli olan hususlardır (Şişman, Güleş, ve Dönmez, 2010: 171).

Demokratik bir eğitimin verilebilmesi için gerekli olan hususlar arasında yer alan okul, yöneticilerinden başlayarak eğitimcileri ve hizmetli personeli dahil olmak üzere bir bütün olarak hareket etmek zorundadır. Okul yöneticilerinin öğretmen ve öğrencilere, ailelere yaklaşımı demokratik ölçütler içinde olmak zorundadır. Karar alma sürecine paydaşların etkin katılımının sağlanması, okul gündeminin öğrenciler, aileler, ve çalışanlar tarafından önceden bilinir hale getirilmesi demokratik okulun en önemli hususlarından biridir.

Öğretmenlerin önemi ise daha özel bir önem arz etmektedir. Öğretmenler eğitim sisteminin önemli bir parçası olduğu kadar öğrencilerin kişisel gelişiminin de önemli bir parçasıdır. Bu nedenle öğretmenin duruşu, felsefi görüşü ve bilgisi gelecek nesilleri de etkilemektedir. Öğrenciler, öğretmenlerinin anlattığı konular kadar, olaylar ve durumlar karşısındaki tutum ve davranışlarıyla da ilgilendirilir (Bulut ve Başbay, 2014: 960).

Nitelikli ve demokratik öğretmen yetiştirmek devletin temel politikası olmak zorundadır. Tabii burada nitelikli öğretmen ile demokratik öğretmen özellikleri her zaman birbirine uymasa da genellikle birbirleriyle örtüşmektedir. Bir öğretmen kendi alanıyla ilgili tüm hususlara vakıf olup, öğrencilerine bunları aktarmakta da sıkıntı yaşamayabilir. Bunlar o öğretmenin nitelikli olduğunu gösterir. Ancak bu hususlar o öğretmenin demokratik olduğunu göstermeyebilir.

Öğretmenlerin kişisel görüşlerinden, ön yargılarından arınmış şekilde bilgiyi öğrenciye aktarması gerekmektedir. Yapılacak tüm etkinliklerde ve uygulamalarda öğrenci merkezli yaklaşılması, öğrenciler arasındaki farklılıklar dikkate alınarak, öğrenmeyi kolaylaştıracak ve işbirliğini sağlayacak hususların planlanması ve uygulanması öğretmenler tarafından yapılır. Öğretmenler, öğrenciler arasında mevcut olan farklılıkları göz ardı ederek bütün öğrencilere öğrenim ve öğretme sürecinde adil davranmak zorundadır. Öğrencilere çok kültürlü toplum içinde birarada yaşama, uzlaşma ve hoşgörü kültürünün kazandırılması, sorun çözebilme ve adil olabilme yeteneğinin kazandırılması gerekmektedir (Şişman, Güleş, ve Dönmez, 2010: 176), (Tuncel ve Balcı, 2015: 86)

Demokrasi kültürünün gelişmesinde en önemli unsurlardan olan öğretmenlerin yetiştirilmesidir. Öğrencilere demokratik değerleri ve demokrasi bilincini kazandıracak olan öğretmenlerdir. Bu bakımdan öncelikle onların birer demokrat bireyler olarak yetiştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Giroux ve McLaren, demokrasi kültürünün gelişmesinde öğretmenlerin yetiştirilmesine vurgu yaparak, öğretmenleri yetiştiren kurumların ve okulların demokratik değerlerin yerleştirilmesinde aktif rol oynaması gerektiğine dikkati çekmiştir (Giroux ve McLaren, P., 1986: 215-217).

4. SONUÇ

Gelişmiş ülkeler eğitime ve öğretmene daha fazla zaman, emek ve para harcayarak nitelikli insan gücü yetiştirme imkanına sahiptir. Nitelikli insan gücü ise gelişme seviyesine doğrudan etki yaparak, ülkenin gelişmesine katkı sağlar. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde ise bu durum biraz daha kişisel özveriye bağlı olarak işlemektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Norveç, İsveç gibi gelişmiş ve aynı

zamanda demokratik ülkeler eğitime daha fazla zaman ve para harcamaktadır. OECD verilerine göre Amerika Birleşik Devletleri öğrenci başına 27.924 dolar harcamaktadır. Türkiye 10.638 dolar, Meksika ise 7568 dolar harcamaktadır. Bu ülkeler, Freedomhouse verilerine göre kısmi demokratik ve IMF verilerine göre gelişen ve gelişmekte olan ülkeler statüsündedir.^{2 3}

Gelişmekte olan ve demokratik ülke paradigmalarından hareket ederek demokratik kültürün oluşmasını genelleştirmek imkansızdır. Daha önce de belirtildiği gibi bazı otoriter ve totaliter rejimlerde eğitime fazla para ve zaman harcadığı görülmektedir. Kuzey Kore ve Rusya gibi Freedomhouse verilerine göre demokratik olmayan ülkelere nazaran eğitime daha fazla para harcanmaktadır. Kuzey Kore'de 9.323 dolar harcanırken, Rusya 8.483 dolar harcamaktadır.⁴ Bu iki ülke Meksika gibi kısmi demokratik ülkelere nazaran daha fazla para eğitime harcamaktadır. Ancak bu ülkelere eğitimin egemen ideolojinin tek yanlı eğitim programlarını dayatması mümkündür. Eleştirel düşünce, farklılıklara saygı gibi hususların eğitsel uygulamalarda görülme imkanı kısıtlı olabilir.

Demokratik siyasi kültürün oluşturulmasında öğretmenlerin önemi daha önce belirtilmişti. Öğretmenlerin demokratik siyasi kültürü verebilmesi için onların bu kültüre sahip olması önem taşımaktadır. Dolayısıyla öğretmenlerin bu kültürle yetiştirilmesi gerekmektedir. Öğretmen yetiştiren okullarda demokrasi, insan hakları, demokratik değerlerle ilgili derslerin ders programlarına eklenmesi ve bu derslerin alanlarında uzman kişiler tarafından verilmesi ilk aşama olarak kabul edilebilir. Öğretmenlerin uzlaşma, hoşgörü, özgürlük ve eşitlik gibi demokrasinin temel kavramlarını içselleştirmesi için belirli aralıklarla seminer, panel ve çalıştaylar düzenlenmesi gerekmektedir. Öğretmenlerin demokratik eğitimin nasıl verileceği hususunda çalışmalar yapılmalıdır. Seminer, çalıştay ve panellerde, toplumu anlamaya yönelik temel bilgiler; iletişim, problem çözme ve eleştirel düşünme gibi beceriler kazandırılmaya çalışılmalıdır. Öğretmenlerin sınıf içi hakimiyeti ve iletişimini sağlayacak, öğrencilerle olan etkileşiminde karşılıklı saygı ve hoşgörüye dayalı, bütün fikirlerin konuşulduğu bir sınıf içi çalışmaların yapılma yöntemlerinin kazandırılması bu çalışmanın temel önermesidir.

Okul ve sınıf içinde öğrencilerin katılımı ile grup çalışmaları yapılmalı, özgür ve adil seçimlerle öğrenci temsilcileri, sınıf yöneticileri seçilmeli, öğrenci meclisleri oluşturulmalı, öğrenciler karar sürecine katılmalı ve sorun çözme odaklı öğretim yöntemi benimsenmelidir. Ayrıca okulda bilimsel etkinlikler ve açık oturumlar düzenlenmelidir.

Öğretmenlerin sınıf içinde güncel siyasi olaylara girmeden, kendi siyasi görüşlerinin dışında genel geçer kabul edilen demokratik değerler konusunda çalışmalar yapması öğrencilerin düşünsel alt yapısında mutlaka etki yapacaktır. Kendi siyasi görüşünü kabul ettirme -dayatma- çabasındaki bir öğretmene karşı - özellikle yüksek öğretimde- farklı düşünceye sahip öğrenciler tarafından ilk başta saygının kaybedilmesi, sonrasında ise sözlü çatışmadan fiziksel çatışmalara kadar gidebilecek hususlar yaşanabilir. Böyle durumlar okul ortamında ilk başta birbirine saygı, hoşgörü, uzlaşma gibi kavramların yitirilmesine neden olmaktadır. Gelişmişlik düzeyinin siyasal kültürün üzerine etkisinin bulunduğu; ancak bu etkinin öğretmenlerin demokrasi anlayışı ara değişkeni bağlamında sağlanabilir.

² https://www.unicef.org/turkey/dcd05/_sum05_2h.html

³ <https://freedomhouse.org/sites/default/files/FIW2014%20Booklet.pdf>

⁴ <https://data.oecd.org/eduresource/education-spending.htm#indicator-chart>

KAYNAKÇA

- Almond, Gabriel- Verba , Sidney (1965), *The Civic Culture*. California: SAGE Publication.
- Bardhan, Pranab (2004), Democracy and Development: A Complex Relationship.
<https://myweb.rollins.edu/tlairson/asiabus/bardhandemocdev.pdf>.
- Bulut, Canan- Başbay, Alper. (2014), Öğretmenlerin Çokkültürlü Yeterlik Algılarının İncelenmesi.
Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt.3, Sayı. 23, (957-978).
- Chang, Ha Joon. (2003). *Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü*, (Çev: T.A. Onmuş), . İstanbul: İletişim Yayınları.
- CIA (2016), The World Factbook: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html> Erişim Tarihi : 20 Nisan 2016
- Çetin, Bengü (2014), *Eğitim ve Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
Karaman Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dahl, Robert (2001), *Demokrasi Üstüne*, (Çev: B. Kadioğlu). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Dewey, John (1996), *Demokrasi ve Eğitim*, (Çev: M.S. Otaran). İstanbul: Başarı Yayınları.
- Doğan, Adem (2005), Demokrasi ve Ekonomik Gelişme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı. 25, (1-19).
- Freedom in the, W. (2016). Freedom House, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2016>.
- Giroux, Henry- McLaren, Peter (1986), Teacher Education and the Politics of Engagement: The Case for Democratic Schooling. *Harvard Educational Review*, Sayı. 56(3), (213-239).
- Heywood, Andrew (2016), *Siyaset Teorisi*. Ankara: Liberte Yayıncılık.
- İnel, Ahmet (1991), Siyasal Bir Süreç Olarak İktisadi Kalkınma. *Birikim*, Sayı.21, (12-23).
- Karasar, Niyazi (1972), Eğitim ve Politik Gelişme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt.5, Sayı. 3, (63-69).
- Komsuoğlu, Ayşegül (2014), *Birlikte Yaşamayı Öğrenmek, Politik Dostluk ve Eğitim*. İstanbul: h2o Yayıncılık.
- Lipset, Martin Sermour (1986), *Siyasal İnsan* (Çev. Mete Tunçay). Ankara: V Yayınları.
- Oktay, Cemil (2014), *Siyaset Bilimi İncelemeleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Özsoy, Seçkin (2009), Türk Modernleşmesi, Demokrasi ve Eğitim: Dewey Perspektifinden Bir Çözümleme. *Kuram ve Uygulamalarda Eğitim Bilimleri*, Sayı. 9 (4), (1895-1931).
- Schwarzenbach, Sibyl (2005) Democracy and Friendship. *Journal of Social Philosophy*, Sayı. 36/2, (231-254).

Şişman, Mehmet- Güleş, Hatice- Dönmez, Ayşe (2010), Demokratik Bir Okul Kültürü İçin Yeterlilikler Çerçevesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , Sayı. 3/1, (167-182).

Tuncel, Gül-Balcı, Ali (2015), Demokratik Toplumlarda Öğretmen Nitelikleri ve Öğrencilere Yansımaları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı. 31, (82-97).